

La recerca en *espais marginals*

Vicent Josep Escartí
Universitat de València / IIFV

Fer recerca en els marges de la documentació –perquè aquests documents no han estat mai el focus d’atenció de ningú, abans, o perquè la temàtica no ha despertat l’interés anteriorment– permet a l’investigador aproximar-se a materials, personatges, fenòmens històrics o textos que en moltes ocasions són territoris verges. Això comporta, de vegades, la satisfacció de treballar en àmbits que no han estat mai –o poques vegades– centrals, en la recerca, i poder descobrir-ne aspectes nous. En certa manera, això és el que trobarem en el dossier que ara presentem i que consta de vuit treballs que podrien semblar heterogenis, per tal d’agrupar-los ací, però que presenten un nexe d’unió evident: treballen a partir d’uns objectes d’estudi que podem situar certament en els marges de la història, allunyats de la centralitat dels grans personatges o d’allò que podríem trobar als manuals d’història.

L’aplec de treballs que hi trobem, tot seguint un ordre cronològic, comença amb l’article de Júlia Butinyà, de la Universidad Nacional de Educación a Distancia, que, basant-se en un conte famós –on es narra un cas paradigmàtic de maltracte a la dona–, descobrim que davalla del darrer relat del *Decameró*. El treball ens fa veure que per al recorregut temàtic, cal partir de les grans versions medievals de Petrarca i de Metge; però, per al seguiment posterior en textos catalans, cal anar a fonts de caràcter popular o marginal, que contrastem amb relats griseldians en altres llengües. Si la defensa inicial humanística de la dona s’interrompí arreu, Griselda ens permet valorar millor el relat català medieval.

Situats en pràcticament les mateixes dates, trobem el treball de María Luz Mandingorra, de la Universitat de València, on se’ns mostra que la violència exercida contra les dones, per raó del seu sexe, en tant que formava part del propi funcionament de la societat medieval, troba el seu reflex a la predicació, que es nodria, en part, amb matèria extreta de la vida quotidiana. L’objectiu és mostrar de quina manera es presenta la violència masclista en els sermons d’un dels grans comunicadors de la baixa Edat Mitjana, com és taumaturg valencià Vicent Ferrer.

Després, Jacob Mompó Navarro, de la Universitat de València també, ens ofereix, igualment, un treball que se situa en els marges dels interessos de la història. Així, ens presenta el cas del metge Jaume Torres, que provenia d’una família benestant de conversos, un col·lectiu que, just abans de la instauració del Tribunal de la Inquisició de València, es trobava en fase d’assimilació al si de la societat valenciana del seu temps. Sabem que, amb una relativa calma tensa, els conversos valencians mantenien en la clandestinitat de les seues llars les seues tradicions familiars i la pràctica dels diferents ritus jueus. Però, amb l’arribada de la Inquisició a València, pels volts de 1482, la relativa tranquil·litat del col·lectiu convers es va veure truncada. Després que la seua família es veiés immersa en diferents episodis inquisitorials, l’any 1502 el metge protagonista de l’article va ser empresonat per uns fets que havien passat molt abans, quan només tenia entre nou i onze anys. L’edat de l’acusat en el moment dels fets jutjats fou una de les estratègies del seu advocat defensor, juntament amb l’atac vehement contra la qualitat moral i mental de l’únic testimoni delator.

Escenaris poc freqüents poden ser font per a aspectes del saber que de vegades no sospitem. Així ho podem veure en el treball de Joaquim Martí, de la Universitat de València, el qual demostra com els processos criminals contenen una notable riquesa lèxica i fraseològica, encara insuficientment explotada pels investigadors. En aquest

article s'estudien alguns mots i fraseologismes procedents d'un procés manuscrit del segle XVI, en concret, formes i significats no registrats en els diccionaris històrics i etimològics, mots no documentats i que avancen la data de la primera documentació, així com la presència d'alguns castellanismes.

La dona torna a ser, en el següent treball, la protagonista –quan sempre ha estat *secundària* en altres investigacions– del treball d'Arantxa Llàcer Martorell, de la Universitat Oberta de Catalunya. En aquest article podem veure com, de fet, la figura femenina ha estat sovint menystinguda en la història de la cultura i, quan se n'ha fet una aproximació, la recerca s'ha centrat per motius evidents en aquelles dones que van sobreixir en el seu àmbit o entorn privat. Els estudis també han anat demostrant com de complicat era per a una dona fer aquest «salt» en la societat medieval però també en les èpoques posteriors, mentre que per a la història de la nostra cultura ha resultat massa senzill esborrar-les, invisibilitzar-les. A través d'aquesta proposta es tracta de descriure quins papers van assolir les dones en un context molt específic, la València dels segles XVI i XVII, a través de testimonis memorialístics.

María Inés Palleiro, de la Universidad de Buenos Aires, i Carla Victoria Fantoni, de la Università di Modena-Reggio Emilia, s'endinsen en un altre espai que durant molt de temps ha quedat al marge: la recerca basada en fonts orals. En aquest cas, totes dues investigadores s'ocupen de les versions orals i les recreacions virtuals de la tradició folklòrica catalana dels *follets* a la ciutat de Buenos Aires, entrelaçada amb la biografia imaginària d'una jove pintora, a principis del segle XX. Amb eines de la teoria de l'oralitat, els estudis de gènere i l'anàlisi del discurs, s'analitza la construcció discursiva de tradicions i es destaquen el valor documental de textos orals i virtuals com a fonts i arxius de la memòria social.

Finalment, fent una mirada transversal que recorre segles i èpoques, David Marqués Serra, de l'Escola d'Art i Superior de Disseny de Castelló (Institut Superior d'Ensenyances Artístiques de la Comunitat Valenciana) tracta de dilucidar sobre la condició invisible d'algunes vides que, sabent-se desconegudes, feien un treball artístic i artesanal amb domini i coneixement, sobretot, d'un exercici intel·lectualment creatiu. Aquestes mans “que ajuden al mestre” segons George Steiner en les seues *Lliçons dels mestres*, han demostrat ser, també, mans mestres, perquè el temps les ha perpetuades a pesar que l'esdevenir de la Història haja esborrat els seus noms quasi per complet.

Treballar en els marges de la documentació, fer investigació a partir de la lectura de les testimonis de la història que ens han pervingut en espais de vegades impensats, ens permet aprofundir en la visió que tenim del nostre passat més pròxim o remot. Una bona prova d'això són aquests treballs que oferim en aquest dossier.